

TECHNOLÓGIAI SZUVERENITÁS ÉS DIGITÁLIS HATALMI FORMÁK

2021. január 27-én sajtótájékoztatót tartott a Facebook, ahol a sajtóesemény fő témáiként a cég 2020 negyedik negyedéves, illetve a teljes 2020-as évre vonatkozó eredményeit jelölték meg. Jelen volt Mark Zuckerberg, Sheryl Sandberg és Dave Wehner is. Zuckerberg a cég vezetőjeként beszámolt arról, hogy a koronavírus járvány időszakában mintegy 2,6 milliárd ember használta naponta legalább egyszer valamelyik applikációjukat, és 200 millió vállalkozás bonyolított le üzletet a segítségükkel. Négy területre fókuszálva mutatta be a Facebook elmúlt évét: beszélt a közösségépítés fontosságáról és annak technológiai platformjairól, a magánjellegű üzenet küldésekről, a kisvállalkozások üzleti lehetőségeiről és egy új, intenzív belemerülés-élményt nyújtó virtuális platform építéséről. Miközben az első pontként említett digitálisan szerveződő közösségek fontosságát méltatta, nagyon röviden utalt arra, hogy vissza kell szorítani a hírfolyamok politikai tartalmát.¹ Később egy újságírói kérdésre azt válaszolta, pontosan nem tudja mekkora ezen politikai tartalmak aránya a hírfolyamon belül, hogy van-e erről közzé tehető statisztikájuk, de úgy véli, csak kis része tartozik ide a tartalmaknak.

Ehhez képest alig három hét elteltével, február 18-án reggel, amikor az ausztrál felhasználók rákapcsolódtak a Facebookra, üres volt a hírfolyamuk. Csak a cég hivatalos üzenetét² olvashatták, amelyben értesítették őket, hogy letiltották a hírtartalmak megjelenítését, egy ausztrál törvénytervezet miatt. A bejegyzésben hallgattak arról, hogy az ausztrál kormány a Facebook hírtartalmához kapcsolt hirdetési bevételeket szeretné megadóztatni.³ Az amerikai vállalat nemhogy fizetni nem akart, de öt napra elérhetlenné tette az ausztrál felhasználók hírfolyamait. A Facebook eljárása több okból problematikus, egyrészt, mert nem akar adót fizetni az ausztrál államnak, másrészt, mert visszaél a társadalmi kommunikációban betöltött megkerülhetetlen szerepével. Nem helyálló az az érvelés, hogy nemcsak a Facebook felületekről érhetőek el a hírek, mivel 2020-ban az ausztrálok majdnem kétharmada innen tájékozódott. Ez az arány a magyar lakosság esetében 2020-ban 61 százalék volt.⁴ Ha mindezt folyamatában nézzük, akkor azt fogjuk látni, hogy a Facebook, mint vezető közösségi média platform először elérte,

¹ „Along these same lines, we're also currently considering steps we could take to reduce the amount of political content in News Feed as well.” „Yes, I don't know if we have any stats to share on the size of civic and political content, but it's a pretty small minority of the content, right?” FB Q4 2020 Conference Call Transcript p. 2., p. 19. (https://s21.q4cdn.com/399680738/files/doc_financials/2020/q4/FB-Q4-2020-Conference-Call-Transcript.pdf)

² Az eredeti szöveg: „In response to Australian government legislation Facebook restrict the posting of news links and all posts from news Pages in Australia. Globally, the posting and sharing of news links from Australian publications is restricted.” Bár a hivatalos állásfoglalásban már utaltak az ausztrál törvénytervezetre is. Easton, William: Changes to Sharing and Viewing News on Facebook in Australia (<https://about.fb.com/news/2021/02/changes-to-sharing-and-viewing-news-on-facebook-in-australia/>)

³ Treasury Laws Amendment (News Media and Digital Platforms Mandatory Bargaining Code) Bill 2021. Elérhető: <https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/search/display/display.w3p;page=0;query=BillId:r6652%20Reconstruct:billhome>

⁴ Digital News Report 2020 <https://www.digitalnewsreport.org/survey/2020/hungary-2020/>

hogy a felhasználók jelentős része már nem a klasszikus tömegkommunikációs eszközök hírtartalmát fogyasztja, sőt még csak nem is a web 1-es online lapokét, hanem azokat, amelyeket a web 2-es felületen – elsősorban a Facebookon – megjelennek. Majd ezután a cég számára gazdaságilag kedvezőtlen állami médiapolitikai beavatkozás miatt blokkolta a hírekhez, a társadalmi kommunikáció legfontosabb elemeihez való hozzáférést. A Facebook ezen befolyásoló ereje, illetve az ezzel való visszaélés ellen nemcsak az ausztrál kormány lépett fel. Az Egyesült Államokban 2021. február 5-én Joe Biden és három demokrata szenátor, Mark Warner, Mazie Hirono és Amy Klobuchar terjesztette be a törvényhozás elé a Biztonságos Tech (SAFE Tech) munkanevű javaslatát⁵. Az Európai Unió pedig várhatóan 2021 nyarán fogja tárgyalni a digitális szolgáltatásokról szóló, a nagy technológiai cégeket szorosabb ellenőrzés alá vonó javaslatot, a Digital Services Act-et.⁶

Miről is szólnak végső soron ezek a gazdasági, média- és biztonságpolitikai viták? A technológiai szuverenitásról. *Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnöke 2020. februárjában, amikor az európai digitális átállást vázolta, így fogalmazott: „Mindazt, amiről eddig beszéltem, a „technológiai szuverenitás” kifejezés összegzi. Ezalatt azt a képességet kell érteni, amelyre Európának szüksége van ahhoz, hogy saját szabályait betartva és saját értékrendje alapján saját maga hozza meg a jövőjét meghatározó döntéseket. Ez segít majd abban, hogy mindnyájan optimistán viszonyulhassunk a technológiai haladáshoz.”* *A digitális technológia alkalmazásához köthető pesszimizmus okaira is utalt az európai politikus: „Látom, hogyan tudja aláásni a bizalmat, amikor nagy online platformok meg nem engedhető módon használják saját ügyfeleik adatait, vagy amikor a dezinformáció kiszorítja a felelősségteljes újságírást, és a kattintás-vadászat fontosabbá válik, mint az igazság.”* Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy a technológiai szuverenitás kérdésénél nem szorítkozhatunk csupán a hálózat tartalmi szabályozásainak kérdésére, ahogy ezt Szűts is kifejti (Szűts, 2018, 382. o.). Az Oxford Internet Institute kutatója, Luciano Floridi a digitális szuverenitásba a digitális szféra kontrollját, mind a befolyásolás, mind a befolyásolás dinamikájának értelmében is beleveszi. Véleménye szerint a kontrollnak ki kell terjednie az adatok, szoftverek (AI), az előírások és protokollok (5G, domain nevek), valamint a folyamatok (felhő alapú programozás), a hardver (mobiltelefonok, számítógépek), a szolgáltatások (közösségi média, e-kereskedelem) és az infrastruktúra (kábel, műhold, okos városok) területére is (Floridi, 2020). Az olasz származású kiberfilozófus végül úgy összegzi elgondolását, hogy a szuverenitás végső soron a legitim irányító hatalom egyik formája. De ki vagy mi ennek a hatalomnak a letéteményese? Nemzeti vagy szupranacionális szinten kezelendő a kérdés?

⁵ Safeguarding Against Fraud, Exploitation, Threats, Extremism and Consumer Harms (SAFE TECH) Act. <https://www.warner.senate.gov/public/index.cfm/2021/2/warner-hirono-klobuchar-announce-the-safe-tech-act-to-reform-section-230>

⁶ The Digital Service Act package <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-services-act-package>

⁷ *Ursula von der Leyen, az Európai Bizottság elnökének cikke* <https://www.portfolio.hu/unios-forrasok/20200219/ime-a-nagy-terv-ami-minden-europai-ember-eletere-kihat-az-europai-bizottsag-elnokenek-exkluziv-cikke-416467>

Hálózati mintázat és adatosítás

A hálózati kommunikáció hatalmi kérdéseivel, az internet kontrolljával évtizedek óta foglalkoznak mind a jogtudomány, mind a társadalomtudományok kontextusában.⁸ Jelen tanulmány nem vállalkozik mindennek az áttekintésére, csupán két lehetséges megközelítést emeli ki a témának. Az egyik a hálózatos, nem hierarchizált mintázatában látja az új hatalmi forma leglényegesebb elemét (Castells, 2011), míg a másik elgondolás az adatosítás folyamatában. Persze a két megközelítés nem egymást kizáró módon gondolható el, sokkal inkább egymást erősítőként. Mivel a szakirodalomban előbb jelentek meg a hálózatosságra fókuszáló elméletek, ezért én is ezek áttekintésével kezdem.

Hálózati mintázatok

Az új kommunikációs médium, a világháló, az Internet polgári felhasználásának korai szakaszában, az 1980-as évektől a 90-es évek közepéig a legtöbb kutató optimistán tekintett az új technológiára. Sherry Turkle, Howard Rheingold, vagy az Internet Society teoretikusai mind-mind úgy gondolták, hogy egy szabad, demokratikus felület teremődik meg, mely a társadalmi nyilvánosság, a párbeszéd nyitott, racionális platformja lesz. Optimizmusuk nem volt megalapozatlan, hiszen a jelzett időszakban maroknyi, széleskörű szaktudással rendelkező, magas szocio-ökonómiai státuszú felhasználó élt az Internet adta lehetőségekkel. A 2020-as évekre majd ötmilliárd felhasználója van a hálózatnak, és ez a 4,66 milliárd ember⁹ mind gazdasági, mind kulturális értelemben széles spektrumot fed le. Eközben az Internet, mint médium demokratikusságához kapcsolódó kutató megfontolások is átalakultak, s előtérbe került a hálózat hatalmi kérdéseinek boncolgatása. A kétezres évek elején a spanyol társadalomtudós, Manuel Castells háromkötetes, *Az információ kora* című művében kitért a hatalom kérdéseire is. Úgy véli, a hatalom nem más, mint a viselkedés kikényszerítésének képessége, amely már nem a politikai rendszer kezében van. A harmadik évezredben már nem az államhatalom tudja – a közérdeket szem előtt tartva – a polgárait bizonyos cselekvésekre rávenni és más cselekvésektől eltántorítani. „A kulturális harcok az információ korának hatalmi harcai. Elsősorban a médiában és a médián keresztül vívják őket. De nem a média a hatalom birtokosa. A hatalom, vagyis a viselkedés kikényszerítésének képessége az információcsere és a szimbólumokkal való manipuláció hálózataiban rejlik.” – írja (Castells, 2007, 431. o.). Hangsúlyozza ugyanakkor, hogy a hatalom fogalma a hálózati társadalomban csakis a *hálózat* fogalmán keresztül ragadható meg. Néhány évvel később, 2011-ben megjelent tanulmányában a hálózaton azonosítható hatalmi formákat négy eltérő típusba sorolta. Az osztályozásnál figyelembe vette mind a hálózati társadalom társas, mind technológiai viszonyait. A négy hatalmi forma a globális hatalmi hálózat (*networking power*), a hálózat belső működését szabályozó hatalom (*network power*), a hálózat

⁸ Összegzést olvashatunk Szűts 2018: 379-382, illetve Andok 2021

⁹ <https://wearesocial.com/digital-2021>

csomópontjai között létrejövő hatalom (*networked power*) és a hálózat létrehozásának és aktiválásának hatalma (*network-making power*) (Castells, 2011). Elsőként a globális hatalmi hálózatot (*networking power*) említi. Ide azokat a cégeket és szervezeteket sorolta, amelyek a globális hálózati társadalom központi csomópontjait alkotják. A bevezetőben látott példa alapján ide sorolhatjuk a Google-t, a Facebookot vagy akár az Amazont is. A hatalomnak ez a formája a bevonás – kizárás kettősségével működik és annál erősebb a kizárás, minél nagyobb haszonnal jár a bevonódás. A hálózatok összekapcsolhatósága tekintetében kiemelt szerepük lesz a hálózati kapuőröknek, akik egy-egy hálózatba való belépés lehetősége felett őrködnek. Látnunk kell, hogy a kapuőrzés fogalmát – mely eredetileg kizárólag információk szűrésére, illetve a médiarendszerbe való beengedésükre vonatkozott – Castells kiterjesztette a hálózati csomópontokként megjelenő aktorokra is. Második típusként a hálózat belső működését szabályozó hatalmat (*network power*) emeli ki. Ez a forma a hálózaton történő társas interakciók koordinálásához szükséges szabályok eredményeképpen jön létre. Ebben az esetben a hatalmat nem a hálózatból való kizárással lehet gyakorolni, hanem éppen ellenkezőleg, a bevonással (a hatálya alá vonással). A hálózat csomópontjai között létrejövő hatalmat (*networked power*) említi harmadikként a spanyol kutató. Ez azon társas szereplők hatalma a hálózaton belül, akik a többi társas szereplő felett befolyással rendelkeznek. Ennek korábbi formáját nevezte a médiakutatás – Lazarsfeld nyomán – véleményvezérnek, míg a hálózati kommunikáció vonatkozásában influenszerekről beszélnek. Bár ez utóbbiak befolyásoló ereje csak szűk kontextusokban mutatható ki. Vagyis a hatalom harmadik formájában Castells a jelenség kapcsolati oldalát hangsúlyozza. A hálózatos hatalom formái és folyamatai minden egyes hálózat tekintetében egyediek, a többitől eltérőek. A negyedik, a hálózat létrehozásának és aktiválásának hatalma (*network-making power*) az a hatalom, mely egy szereplő vagy szervezet általa definiált cél, program vagy mozgalom vonatkozásában aktiválni tud egy hálózatot, valamint a domináns szereplők és hálózatok stratégiai szövetségének érdekei mentén át tud váltani ezek között az aktiválható hálózatok között, illetve képes összekapcsolni ezeket (Castells, 2011, 773 o.). Két komponenst is azonosít tehát Castells, az egyik a hálózatok létrehozásának a képessége, a másik a létrehozott hálózatok stratégiai célú összekapcsolásainak időleges megteremtése. A kétféle hatalom birtokosait programozóknak, illetve kapcsolóknak nevezi. A programozó határozza meg a hálózat célját, s adott esetben képes azt akár újraprogramozni, míg a kapcsoló aktivizálja a célnak leginkább megfelelő hálózatot. Kutatóként azt láthatjuk, hogy a nagy techcégek mindkét komponenssel rendelkeznek. A Castells által felvázolt típusokat érdemes kiegészíteni, illetve továbbgondolni. A kiegészítés egyrészt azt jelenti, hogy nem tekinthetünk el a hálózat külső, jogi szabályozottságától, mely megvalósulhat nemzeti és szupranacionális szinten is. Ahogy a bevezetőben láttuk, ez igen konfliktusos terület. Sőt a szimbolikus hatalmi küzdelmek intenzitása éppen azt jelzi, mennyire stratégiai kérdésről van szó, amikor az Internetre vonatkozó jogi szabályozás kimunkálódik, akár az Európai Unióban, akár az Egyesült Államokban vagy éppen Ausztráliában.

Az alulról szerveződő hatalom: a vernakuláris autoritás és az *empowerment*.

A hálózati kommunikációban a közösségi média, a közösségi médiaoldalak megjelenése tette lehetővé, hogy maguk a felhasználók is létrehozassanak és megoszthassanak tartalmakat a világhálón (Boyd & Ellison 2007, Kaplan & Henlein, 2010). Az ezredforduló után jelentek meg a Web 2.0-höz sorolható platformok, ilyen például a Facebook, a Twitter vagy az Instagram. Ezeken a felületeken a felhasználók esetében is azonosíthatunk, afféle alulról szerveződő hatalmi erőt, dinamikát, melyet online aktivizmusra is használnak. Ezt használták ki például 2011-ben, az Arab Tavasz idején az egyiptomi tüntetők, akik megdöntötték Mubarak elnök hatalmát, vagy ugyanebben az évben az Occupy Wall Street mozgalom is (Papacharissi, 2015, Szűts, 2018, Andok, 2020). Ahogy Gelencsér és Szűts fogalmaz: „A világhálóknak ezt a szerkezetváltozását plasztikusan fejezi ki a civilek felhatalmazását, hatalomhoz juttatását jelölő *empowerment* terminussá avatása az internetes közbeszédben.” (Gelencsér & Szűts, 2020, 41. o.). Míg Csepeli ehhez azt is hozzáteszi, hogy ez a szabályozási forma hatékonyabb, mint a felülről szerveződő. „A kibertérben cselekvő intézmények és személyek viselkedésének szabályozásában a felülről lefelé tartó, állami és nemzetközi szabályozások kevésbé hatékonyak. Az emberek és dolgok internete globális, mellérendeléses, decentralizált felépítéséhez inkább illenek a gazdasági és civil szereplők, alulról induló kereslet- és adatvezérelt önszabályozó megoldásai, melyek hosszú távon biztosítják az egész rendszer biztonságos és fenntartható működéséhez szükséges etikai konszenzust” (Csepeli, 2020, 234-235. o.).

Az interneten felhasználóként jelenlévők hatalmának egyik kutatási hátterét az etnográfia nyújtja, mely a vernakuláris autoritás kifejezéssel írja le a jelenséget. A kifejezést a folklórkutatásban korábban „népi” jelentéssel fordították magyarra. Elsősorban a köznép, a laikusok, az amatőrök által létrehozott szöveges vagy képi tartalmakkal kapcsolatban használták a kifejezést. Az ezredforduló után a folklórkutatás kiterjesztette vizsgálódási körét a hálózati kommunikáció irányába, s kutatni kezdték a felhasználók által létrehozott tartalmakat. A folyamatról így ír Glózer: „Az útkeresés során a „népi kultúra” digitális változatát egyre inkább úgy határozták meg, mint az amatőr, intézményektől független (de azokhoz mégis kötődő, hibrid), laikus médiaszövegek és médiabeli részvételi formák sokaságát.” (Glózer, 2016). A továbblépés szempontjából különösen fontos, hogy nemcsak tartalomformák változásáról, hanem új típusú cselekvésformákról is szó van. Ugyanis a tartalommal való cselekvés lehetősége alapozta meg az elmúlt tíz évben azt a tendenciát, amely során a vernakuláris kifejezés jelentésbővülésen ment át. A felhasználók által létrehozott tartalmak mellett a hatalmi formák eme újszerű – alulról szerveződő – változatával kapcsolatban is használni kezdték a kifejezést, vernakuláris autoritásként utalva rá. Elsőként Robert Glenn Howard vetette fel etnográfiai írásában a hagyomány fogalmának értelmezésekor. Mivel maga a hagyomány diszkurzív módon formálódik, s ennek legfontosabb módja az általa vernakuláris autoritásnak nevezett jelenség (Howard, 2013). A vernakuláris vagy népi, köznépi autoritás a formális intézményeken kívüli hagyományra támaszkodik. Olyan hagyományra, melynek alapja a hétköznapi emberek egyéni tapasztalata, melyet az intézmény alulértékel, esetleg lekezel. A vernakuláris autoritás egyik jellegzetes „felbukkanási helye” a blog, melyekből Howard többet is elemez (Howard, 2008).

A vernakuláris autoritás elgondolható Steven Lukes tipológiája szerint is, aki három változatot különböztet meg, az egyik a döntéshozatali hatalom, a másik a nem döntéshozatali hatalom és a harmadik az ideológiai hatalom. A döntéshozatali hatalom értelmezhető akként is egy közösségben, hogy a tagok eldönthetik, mikor és kit tesznek meg csomóponttá, mikor és kire irányítják a közösség figyelmét, amely lehet pozitív támogató figyelem, de negatív figyelem is. (Az *empowerment* elgondolás ezt az autonómia irányából közelíti meg.) A nem döntéshozatali hatalmat a klasszikus politológia elméletekben, elemzésekben az értelmiségi elithez, a mindenkori agendát meghatározó „megmondó emberek”-hez kötötték. Ám a hálózati világban ez a hatalom típus nem az offline világ értelmiségi elitjéhez köthető, hanem a társas horizontokat széles körben lefedő influenszerekhez, illetve az őket követő, befolyásukat diverzifikáló vernakuláris jelenléthez. A hálózatnak magának nyilván van – hangsúlyozottan változó tartalmú – ideológiai hatalma.

Összességében elmondhatjuk, hogy a hálózaton a vernakuláris hatalom könnyebben érzékelhető, mint a hagyományos, intézményekhez kötött autoritás, de nem biztos, hogy tartósabb is, mert bár könnyebben, rövidebb idő alatt épül ki, hamarabb is fog lebomlani, mint a klasszikus, offline autoritásformák. Jellemző még a vernakuláris autorításra, hogy nem egynemű, multiplikálódott és tulajdonképpen arra a közösségre van szabva, melyet kontrollál. Ki kell még emelnünk a vernakuláris autoritás opcionális voltát, vagyis azt, hogy a mindenkori internet használó, aki tagja az adott közösségnek, szabadon dönthet arról, hogy aláveti-e magát ennek a hatalomnak, mikor, milyen körülmények között és mikor nem.

Az adatosítás hatalma

A világhálóra vonatkozó másik jelentős hatalmelgondolás szerint a kulcsfogalom az adatosítás (*datafication*). Definíciója szerint az adatosítás kifejezések, helyek és társas interakciók átváltása online mérhető valós idejű adatokra melyekkel nemcsak leírható a társas viselkedés és annak kontextusa, de előrejelzésére is alkalmas. Vagyis az emberi viselkedéshez való újfajta, valós idejű hozzáférést és megértést biztosítanak, nemcsak a viselkedés monitorozásának értelmében, hanem az erre épülő tervezés vonatkozásában is (Mayer-Schoenberg - Cukier, 2013, van Dijck 2014, van Dijck et al., 2015, 2018). A felhasználókra, médiahasználatukra, digitális eszközhasználatukra vonatkozó adatok birtoklása, ezen adatok felhasználása (értékesítése, manipulálása) a 21. század egyik legmeghatározóbb hatalmi ereje. Ezt a fajta hatalmat nem lehet egyértelműen Castells egyik vagy másik hatalmi formájához kötni, a négy általa említett közül. Inkább azt mondhatjuk, hogy mind a négy forma profitálhat az adatosításból. A holland kutató, Jose van Dijck és szerzőtársai az adatosításból és az adatok lommodifikálásából azt a következtetést vonják le, hogy egy új, platform alapú társadalomszerkezet alakul ki, melynek az öt nagy tech cég (Alphabet - Google, Apple, Facebook, Amazon és Microsoft) alkotja a központját (Van Dijck et al., 2018). Nick Couldry, a LSE médiaprofesszora és szerzőtársa, Ulises Mejias is az adatosítás, pontosabban az adatok gyarmatosítása (*data colonialism*) folytán megvalósuló hatalmi formát tartják a legjelentősebbnek a 21. században (Couldry & Mejias, 2019a, 2019b). Elméletükben

a gyarmatosítás kifejezést nem metaforikusan használják a jelen helyzet leírására, hanem egy új, technológiai formát öltő kizsákmányolási mechanizmusként azonosítják. Ebben az új formában ötvöződik a klasszikus történelmi gyarmatosítás kitermelési gyakorlata a számítástechnika nyújtotta, absztrakt kvantifikációs módszerekkel. Vagyis Couldryék *funkcionális* hasonlóságot tételeznek fel az újkori földrajzi gyarmatosítás és a technológiai alapú adatgyarmatosítás között. Ám annyiban eltér a klasszikus földrajzi gyarmatosítástól a mai, hogy nem egypólusú, nem nyugat centrikus, mivel az Egyesült Államok (Google, Amazon, Facebook) mellett Kínát (Alibaba, Baidu) is meg kell említeni. Ráadásul a külső expanzió mellett a belső is megjelenik, vagyis saját országuk állampolgárainak adat-kizsákmányolása is része ennek az új, technológiai alapú gyarmatosításnak. Az adatgyarmatosítás mechanizmusának leírásakor először meghatározzák a személyes adatok fogalmát. Számukra ez nem csupán az adott személyre vonatkozó adatokat jelenti, hanem minden olyan adatot, mely a későbbiek során fontossá válhat az egyén számára akkor is, ha nem róla szól. (Például a koronavírus járványra vonatkozó információk fontossága a lakosság számára, az említett ausztrál példában.) Ezt követően a kutatók bemutatják, hogy milyen természetesnek tekintik ezen adatokhoz való hozzáférést. Olyan természetesnek, mint annakidején a gyarmatok ásványkincseinek kitermelését az őslakosság ingyenes munkájával, amely a hatalom retorikájában is tükröződött a *terra nullis* vagy a *no man's land* kifejezésekben (Couldry & Mejias, 2019). Az aktorok tekintetében a 21. századi technológiai konkvisztádorok mellett (a korábban említettek, valamint az Apple és a Tencent is) megjelentek az adatbrókerek is, akik a kitermelt technológiai adatnyersanyagot értékesítik. Mivel a 21. században az emberi élet minden aspektusa befordítható adatokba – nemcsak a társas kapcsolatok és a társas viselkedés, de a *self*-re vonatkozó elgondolások is –, ezért az adatgyarmatosítás mindent átfogó volta megkérdőjelezhetetlen Couldryék szerint. Az adatgyűjtés, az adatbányászat folyamatos, automatizált jellegét a digitális technológia biztosítja, de az adatok generálásához a felhasználók saját, önkéntes tevékenységeikkel (munkavégzés, keresés, szórakozás, vásárlás a neten) is hozzájárulnak.

Összegzés

A tanulmány arra tett kísérletet, hogy a hálózati kommunikáció az Internet világában rámutasson a technológiai szuverenitás jelentőségére, melynek kérdése 2021-re nemcsak nemzetállami, de szupranacionális szinten is problematizálódott. Emellett bemutatott két meghatározó elgondolást az új média hatalmi vonatkozásairól. Az egyik irányzat szerint csakis a hálózat logikáján keresztül ragadhatóak meg az Internethez kapcsolható új autoritásformák, legyenek azok felülről építkezőek vagy akár alulról jövő kezdeményezések, digitális aktivizmusok. A másik irányzat viszont a digitalizációban, a numerikus reprezentáció általános érvényűségében és az ebből fakadó adatosításban látja az új hatalmi forma lényegi elemét. Valószínűleg nem tévedünk nagyot, ha a két megközelítést nem egymást kizáró, hanem éppenséggel egymást erősítő folyamatként kezeljük.

Irodalom

- Andok Mónika (2021). *Digitális vallás - Az új információs technológiák hatása a vallásokra, vallási közösségekre Magyarországon*. Budapest. Ludovika Kiadó (megjelenés alatt)
- Andok Mónika (2020). A társadalmi nyilvánosság kutatásának affektív fordulata. In: *Jel-Kép* 2020. 2. szám (pp. 23-38.)
- Castells, M. (2011). A Network Theory of Power. *International Journal of Communication* (pp. 773–787.)
- Castells, M. (2007). *Az évezred vége. Az információ kora III. kötet* Budapest. Gondolat Kiadó Infonia.
- Couldry, N., Mejias, U. A. (2019a). *The Costs of Connection. How Data Is Colonizing Human Life and Appropriating It for Capitalism*. Palo Alto. Stanford University Press
- Couldry, N., Mejias, U. A. (2019b). Data Colonialism: Rethinking Big Data's Relation to the Contemporary Subject. In: *Television and New Media* Vol. 20 (4) (pp. 336-349.)
- Csepeli György: (2020). *Ember 2.0. A mesterséges intelligencia gazdasági és társadalmi hatásai*. Budapest. Kossuth Kiadó
- Boyd, D., Ellison, N. (2007). Social Network Sites: Definition, History, and Scholarship. In: *Journal of Computer Mediated Communication* 2007. (vol 13. Issue 1.)
- Floridi, L. (2020). The Fight for Digital Sovereignty: What It Is, and Why It Matters, Especially for the EU. In: *Philosophy & Technology* (volume 33, pp. 369–378.)
- Gerencsér P. éter – Szűts Zoltán: (2020). A társadalmi nyilvánosság webkettes szerkezetváltozása. In: *Jel-Kép* 2020 /2. (pp. 39-51.)
- Glózer Rita: (2016). A mémelmélet helye az újmédia kutatásában. In: *Apertúra* 2016 őszi
- Howard, R. G. (2008). Electronic Hybridity: The Persistent Processes of the Vernacular Web. In *Journal of American Folklore* 121(480) (2008). (pp. 192-218.)
- Howard, R. G. (2013). Vernacular Authority Critically Engaging “Tradition”. In: Blank, Trevor J. & Howard, Robert Glenn (szerk.) *Tradition in the Twenty-First Century Locating the Role of the Past in the Present*. Arapahoe Avenue, Suite 206C Boulder, Colorado. University Press of Colorado Utah State University. (pp. 72-99.)
- Kaplan, A. M., Haenlein, M. (2010). Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media. *Business Horizons* (2010) (p. 53, pp. 59-68.)
- Mayer-Schönberg, V. Cukier, K. (2013). *Big Data. A revolution that will transform how we live, work and think*. London. John Murray Publishers
- Papacharissi, Z. (2015). *Affective Publics. Sentiment, Technology, and Politics*. New York. Oxford University Press.
- Szűts Zoltán: (2018). *Online. Az internetes kommunikáció és media története, elmélete és jelenségei*. Budapest. Wolters Kluwer Kiadó
- van Dijck, J., Poell, T. de Waal, M. (2018). *The Platform Society. Public Values in a Connective World*. New York. Oxford University Press
- van Dijck, J., Poell, T. (2015). Social Media and the Transformation of Public Space. *Social Media and Society*. July-December (pp. 1-5.)
- van Dijck, J. (2014). Datafication, dataism and dataveillance: Big Data between scientific paradigm and ideology. *Surveillance & Society* 12 (2). (pp. 197-208.)

Forrásjegyzék

- Digital News Report 2020 elérhető: <https://www.digitalnewsreport.org/survey/2020/hungary-2020/> (Utoljára ellenőrizve 2021. 04.29.)
- Easton, William: Changes to Sharing and Viewing News on Facebook in Australia Elérhető: <https://about.fb.com/news/2021/02/changes-to-sharing-and-viewing-news-on-facebook-in-australia/> (Utoljára ellenőrizve 2021. 04.29.)
- FB Q4 2020 Conference Call Transcript p. 2., p. 19. Elérhető: https://s21.q4cdn.com/399680738/files/doc_financials/2020/q4/FB-Q4-2020-Conference-Call-Transcript.pdf (Utoljára ellenőrizve 2021. 04.29.)
- Safeguarding Against Fraud, Exploitation, Threats, Extremism and Consumer Harms (SAFE TECH) Act .Elérhető: <https://www.warner.senate.gov/public/index.cfm/2021/2/warner-hirono-klobuchar-announce-the-safe-tech-act-to-reform-section-230> (Utoljára ellenőrizve 2021. 04.29.)
- The Digital Service Act package. Elérhető: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-services-act-package> (Utoljára ellenőrizve 2021. 04.29.)
- Treasury Laws Amendment (News Media and Digital Platforms Mandatory Bargaining Code) Bill 2021. Elérhető: <https://parlinfo.aph.gov.au/parlInfo/search/display/display.w3p;page=0;query=BillId:r6652%20Reconstruct:billhome> (Utoljára ellenőrizve 2021. 04.29.)
- von der Leyen, Ursula Elérhető: <https://www.portfolio.hu/unios-forrasok/20200219/ime-a-nagy-terv-ami-minden-europai-ember-eletere-kihat-az-europai-bizottsag-elnokenek-exkluziv-cikke-416467> (Utoljára ellenőrizve 2021. 04.29.)
- We are Social. Elérhető: <https://wearesocial.com/digital-2021> (Utoljára ellenőrizve 2021. 04.29.)